

Norske nazister marsjerer. Men det norske flagget og det germanske solkorset er også uttrykk for en dyp splittelse som nå blir behandlet i en epokegjørende bok. (Foto fra boka «Den norske nasjonalsosialismen», Pax forlag)

D A N S K E
20/10 - 89
Dagbladet

Striden i NS

Med tyskernes okkupasjon i 1939-40 fikk mange land i Europa et kollaborasjonsstyre. Norge var for så vidt heldig med sitt.

Quisling og NS sto jo rede til å tre i samarbeid med herrefolket straks den 9. april. Så ble skylden, ansvaret og oppgjøret etterpå desto enklere å foredele. Men noen ville nok ha tatt på seg å utrne samarbeidet med Tyskland i alle fall. Næringslivet og forvaltningen kunne ikke fungere uten avtaler med okkupasjonsmakten. Hadde vi ikke fått NS-regimet, ville vi fått et embetsmannsstyre, eller en annen regjering av gode norske. Dette kollaborasjonsstyret måtte uansett ha én oppgave: Å hevde Norges selvstendighet vis-à-vis Tyskland, sikre vår utenrikshandel mot altfor grov utbytting, trygge suvereniteten, praktisk og prinsipielt, innad og utad.

Slektskap

Nasjonal Samling mente selv at det hadde ekstra gode forutsetninger for denne oppgaven, bedre enn et ekspertstyre eller et embetsmannskabinett. Det var jo et parti preget av nasjonalisme og norsk selvhevdelse i potens. NS-erne var dessuten politisk fettere og kusiner av tyskerne. De kunne appellere til slektskap og kameratånd, og oppnå mer blant sine frønder nasjonalsosialistene enn noen annen norsk regjering.

I flere tilfeller virket dette. Både blant de kommissariske statsråder, og i Quislings nasjonale regjering 1942-45, kunne ministrene reise bust og stå imot tysk press med atskillig effektivitet. Forsyningene, statsfinansene og handelen ble langt på vei skjermet fra Berlins lange fingre.

Men uventede problemer oppsto innad i Quislings rekker. I stedet for en fast, nasjonal holdning, hjemsøktes Nasjonal Samling av uro og indre bråk. Heftigheten i fraksjonsstriden overrumplet partiledelsen. NS ble en bølgende masse av gruppesplid og personkiv. Hva var det egentlig som skjedde, der bak førerstatens blankpussede fasade?

Pionerarbeid

Med «Hitler eller Quisling» gir Øystein Sørensen en fascinerende innføring i dette. Hans bok er et pionerarbeid, som trekker på mengder av nytt kildemateriale. Tilnærmingen er systematisk, grundig og lærd, med et veldig noteapparat. Vi har fått en studie

av like stor betydning for okkupasjonsforskningen som Skodvins, Wyllers og Kjelstadlieds banebrytende arbeider. Det som skjedde med NS, var at et ødeleggende stridsemne kilte seg inn i partiet og truet med å sprengte bevegelsen i stykker. Striden gjaldt nettopp arten og graden av kollaborasjonen med Tyskland. Skulle Norge hevde seg som selvstendig stat i forbindelse med staten Tyskland – og altså pukke på norsk suverenitet og uavhengighet – eller skulle vi nordmenn se oss selv som del av det «germanske» folkefellesskap i et tyskdominert Europa, basert på blodets og kampens bånd i stedet for på nasjonale grenser?

Polariseringen rundt dette emnet stilte Quislings tradisjonelle NS-ideologi under skarpe angrep fra Himmlers SS-ideologi, som i årene 1941-42 fikk vinge-fang under kampen mot bolsjevismen i øst. Kollaborasjonsregimet i Norge ble dermed kløvd i en nasjonal og en progermansk del, som bekjempet hverandre gjennom fraksjoner, organisasjoner og palassrevolusjoner, toppet i interne attentatplaner mot Quisling selv. Germanske SS Norge ble etablert som en rivaliserende organisasjon til NS' Hird. Norsk-Tysk Selskap seilte opp som et faktisk alternativ til partiet NS, mer tysk-rettet og mindre suverenitetsorientert enn landets statsbærende parti.

Striden langs denne akse førte til flere statsråders fall (Hagelin, Hustad, Blehr etc), til intense intriger innad i partiet, til voldsomme utladninger av vrede og fortvilelse. Og alt dette måtte holdes skjult, for i ettpartistaten Norge var det offisielt ingen sprekker i den nasjonale bevegelse.

Bitter splid

Øystein Sørensens studie kon-sentreres om det ideologiske aspekt av denne utrolige situasjon: om hvem som mente hva, ut fra hvilke posisjoner. Det viser seg som et nyttig grep. Gjennom ideene kartlegges gruppene, blottlegges stridighetene. Om man kanskje kunne tro at ideologier var av mindre betydning innenfor en maktarrogant bevegelse som den nasjonalsosialistiske, må man tro om igjen. Det er faktisk slik at spørsmålet om «Germania» kontra «Norge» delte partiet, like intenst som «tesene» splittet Arbeiderpartiet tju år før.

I begge tilfeller sitter man igjen med mange spørsmål om hvorfor folk mente slik eller slik. Ligger det noe annet under disse rivningene? Det gjør det faktisk

ikke (bortsett fra enkelttilfeller), om vi følger Sørensens opplegg. Folk mente ulike ting om det vi kan kalle kollaborasjonens prinsipielle grunnlag. Og disse ulike meningene ga igjen krystallisasjonskjerner av opposisjonelle og fraksjonelle grupper, alle med sterk trang til å gripe inn i begivenhetene.

Unge germanere

Det går et visst generasjonsmønster gjennom stoffet. De unge, spesielt de hjemvendte soldatene fra Østfronten, bevegelsens helter, var pan-germanske til tross. De eldre stabeisene i regjeringen holdt på suvereniteten. Men mønsteret er ikke absolutt, langt ifra. En skikkelse som partiets unge generalsekretær Rolf Jørgen Fuglesang prøver seg i begge retninger. Og regjeringen nærte en konsekvent pan-germanist ved sitt bryst: Justisminister Riisnæs.

Germania-troen var de utalmodiges ideologi, det revolusjonære ferment i en ellers nokså

borgerlig bevegelse. Kostelig er her Sørensens skildring av hvordan de unge militante drev klappjakt på frimurere i NS, til fortvilelse for ledelsen. Utover i 1942-43, da rekrutteringen tørket inn, begynte nemlig partiet å få alvorlig mangel på kompetent personale til å styre landet. At de unge rabulistene herjet i rekkene under slagordet «En gang frimurer – alltid frimurer», gjorde ikke saken lettere for regimet.

For Quisling var det om å gjøre å hevde Norges suverenitet etter Grunnlovens §1. Til det trengte han en fredsavtale som gjorde slutt på okkupasjonen, og bombarderte Hitler med forslag. Det var selvfølgelig umulig for Berlin å gå med på noe definitivt før krigen var vunnet. Men Quisling fikk en sterkere forsikring i så måte enn noen annen av Det tredje rikes klienter eller vasaller. Det var en seier for suverenitetslinjen.

Motstandsbevegelsen i Norge mistolket dette. Den trodde – eller valgte å tro – at det færligste

ved Quisling-regimet var dets forsøk på å etablere et riksting, som igjen kunne bane veien for en fredsavtale og dermed for tvangsutskrivning av norske soldater til østfronten. Dette var å male feil fanden på gal vegg. Rikstinget hadde aldri den plass i NS' kollaborasjonspolitik som motstandsledelsen trodde. Ikke at det spilte noen stor rolle for resultatet. Men mye historisk skriving har tatt feil her, fordi den har basert seg på «Kretsen» som kilde.

Overhodet viser Sørensen et helt annet bilde av NS enn den overteverte hjemmefrontveitsjenn. Det er ikke bare nyanser han gir, men et helt nytt overblikk. Bevegelsen var mangfoldig, sammensatt og nyansert.

På denne måten legger «Hitler eller Quisling» grunnen for en mer realistisk forståelse av det kollaborasjonsregime vi fikk i Norge under andre verdenskrig.

Hans Fredrik Dahl